

ФІСКАЛЬНІ ВАЖЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЦАРИНІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

¹Уманський національний університет садівництва

Анотація: Нині в Україні податкові платежі за експлуатацію природних багатств, мають значення, що виходить далеко за рамки простого наповнення державного та муніципальних бюджетів. Вони одночасно виступають інструментами регуляторного впливу на процеси видобування і споживання ресурсів, покладаючи на суб'єктів господарювання обов'язок відшкодувати екологічні втрати, які зазвичай залишаються поза межами їхніх виробничих витрат.

Ключові слова: ресурсні податки; екологічний податок; ресурсовидобування, ресурсокористування, податкове регулювання.

Abstract: At present in Ukraine, fiscal charges levied for the exploitation of natural assets carry a significance that extends well beyond the mere replenishment of state and municipal budgets. They simultaneously operate as regulatory mechanisms influencing the processes of resource extraction and utilisation, obliging economic actors to compensate for environmental damage that would otherwise remain external to their production costs.

Keywords: resource taxes; environmental tax; resource extraction; natural resource utilisation; tax regulation.

Сучасність характеризується вкрай інтенсивним антропогенним впливом на природні екосистеми та їх окремі складові. Масштабні зміни клімату, прискорене виснаження ресурсно-сировинної бази та необдумані руйнування біогеоценозів спонукають людство відмовлятися від подальшого розвитку економіки на основі принципів бездумного споживання ресурсів. У фокусі як бізнесу так і особистісно-побутового використання ресурсів наразі – екологічно орієнтоване споживання та використання природних ресурсів. При цьому, суттєво зростає роль держави у стимулюванні та регламентуванні процесів природокористування.

Серед засобів стимулювання екологоорієнтованої економічної поведінки особливою постала роль податково-бюджетного інструментарію. Зокрема, податки за використання ресурсів виконують не тільки фіскально-акумулюючу роль для бюджетів держави, чи місцевих громад, але також слугують важелями впливу на ресурсовидобування та природокористування, компенсуючи саме за рахунок їх платників збитки довкіллю, які бізнес традиційно не враховує. Податкові платежі за ресурси та екологічні податки сучасності, без перебільшення, забезпечують відхід від ресурсозатратного та природозабруднювального виробництва до екологічно орієнтованої його моделі, перетворюючи відповідальність за стан екології та чистоту і збереження природних багатств з етичних чинників на податкові зобов'язання окремих ресурсовидобувачів і ресурсокористувачів.

Основою державного екологічного регулювання процесів використання і видобутку ресурсів є спеціальний платіж за нанесення шкоди довкіллю – екологічний податок [1-2]. Підприємства та фізичні особи сплачують цей податок за викиди шкідливих речовин у повітря, скидання стоків та розміщення відходів. Еколого-економічний сенс його використання – в перенесенні суспільних втрат у вигляді забруднення геоєкоцинозів та їх окремих елементів у виробничо-господарські витрати самих забруднювачів. Варто зазначити, що цей фіскальний платіж використовується в країнах-членах ЄС, що особливо актуально в контексті невідворотності інтеграції України до європейського економічного простору.

Оскільки природні активи мають загальносуспільну цінність, рентні платежі за експлуатацію надр, земельних, лісових, водних, та інших багатств забезпечують надходження частини коштів до бюджетів і обмежують надмірне та неконтрольоване ресурсовидобування чи ресурсоспоживання [1-3].

Поряд з цим, одними податками та санкціями досягти системних змін у використанні природних багатств практично неможливо. Саме тому, поряд із податковим навантаженням природозабруднювачів та ресурсокористувачів, у вітчизняній системі оподаткування процесів використання та видобування ресурсів, застосовують податкові пільги з метою стимулювання інвестицій у ресурсоощадні та ресурсозберігаючі технології, прискорене списання на амортизаційні витрати вартості природоохоронних основних засобів та іншого обладнання, а також бюджетну допомогу чи пільгове кредитування проектів у сфері відновлюваної та «зеленої» енергетики та переробки побутових і промислових відходів [1-3]. Такі рішення формують умови, за яких екологічно обґрунтована модернізація виробничих потужностей стає економічно вигідною та доцільною.

Не зважаючи на продуманість концепції екологічно-рентного оподаткування, зазначимо, що її реалізація на практиці в Україні продемонструвала суттєві недоліки. Зокрема, невисокі ставки рентно-ресурсних платежів та екологічного податку не формують належних стимулів до оновлення виробництва та використання природоохоронних технологій, адже бізнес-структурам та господарникам дешевше сплатити порівняно невелику суму податку, ніж інвестувати значні кошти у дорогі очисні чи ресурсоощадні системи. Крім того, проблемою є нецільове використання коштів, отриманих через рентно-ресурсне та екологічне оподаткування.

Узагальнюючи, зауважимо, що податково-бюджетні важелі державного регулювання процесів ресурсовикористання, ресурсовидобування і природозабруднення є ключовими чинниками практичної реалізації державної політики в царині природокористування. Завдяки їх використанню, здійснюється перерозподіл екологічних витрат від територіальних громад та суспільства, загалом, до фізичних і юридичних осіб, які здійснюють екологічний тиск на геобіоцинози. Завдяки належній фіскальній політиці в сфері екології держава також стимулює ресурсоощадні та природозахисні технології. Поряд з цим, з метою збільшення ефективності використання важелів податкового регулювання у сфері екології і використання та видобутку природних багатств необхідно підвищити ставки відповідних податків та забезпечити цільовий характер їх використання на потреби охорони, збереження і відновлення природних багатств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення: 18.02.2026).
2. Тулуш Л.Д., Боровик, П.М., Захарчук О.А. Ресурсні платежі як важелі державного регулювання процесів вітчизняного природокористування. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Збірник наукових праць*. Вип. 1, 2010. С. 176-184.
3. Тулуш Л. Д., Боровик П. М., Мережко І. В. Напрями вдосконалення механізмів справляння земельних податкових платежів в аграрній сфері. *Наука й економіка: Науково-теоретичний журнал ХЕУ*, 2012. Вип. 1 (25). С. 154-159.

Боровик Петро Миколайович, кандидат економічних наук, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет, м. Умань, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Borovyk Petro M. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University, Uman, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Удовенко Ірина Олександрівна, кандидатка економічних наук, доцентка кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет, м. Умань, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Udovenko Iryna O. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University, Uman, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Рудий Роман Михайлович, доктор технічних наук, професор, професор кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет, м. Умань, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Rudy Roman M. – Doctor of Technical Sciences, Professor, Professor of the Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University, Uman, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Шемякін Михайло Васильович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру, Уманський національний університет, м. Умань, e-mail: borovikpm@gmail.com.

Shemyakin Mykhailo V. – Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University, Uman, e-mail: borovikpm@gmail.com.